

Ненад ВУКОВИЋ*

ОТВОРЕНА ПИТАЊА ТРАНСКРИПЦИЈЕ И АДАПТАЦИЈЕ СТРАНИХ ИМЕНА

Адаптација страних ријечи у сваком језику врло је широко и компликовано питање. Насловом сам се омеђио на отворена питања, питања отворена давно, а нека су у задњем времену наглашенија. Некима сам се бавио и раније, прије свега везано за словенске језике, као и неке германске језике (Ненад Вуковић, *Превођење страних назива, транскрипција и транслитерација*, Књижевни језик, 3-4, Сарајево 1976, стр. 71-76; Ненад Вуковић: *Имена из пољског језика*, стр. 79-88; *Имена из скандинавских језика*, стр. 263-275; *Имена из шведског језика*, стр. 265-274, Правописне теме III. Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Сарајево 1979; Ненад Вуковић, *Transcription und Adaption fremder Namen im Serbocroatischen, Sprachen und Literaturen Jugoslaviens*, Opera Slavica, Neue Folge: Band 6, Wiesbaden, 1985).

У задњем десетљећу XX вијека наступиле су, како је добро познато, темељите промјене на политичкој мапи свијета; дошло је до распада великих државних организација. Дошло је до озбиљних удаљавања генетски блиских, чак и врло сродних, народа, народа који су се, нажалост, у једном времену, како би рекао Крлежа, „клатили ко пијани Барбари”. Измијењени су, или измијешани, са ових наших простора путеви веза са другим цивилизацијама, цивилизацијама са којима се комуницирало без великих посредника. Данас је готово све преко посредника.

Прије неколико деценија југословенска заједничка држава била је на високом нивоу веза са развијеним, и неразвијеним, земљама. И тада се поставило питање „једне основне генералне оријентације у области транскрипције, и то у односу на било који језик у свијету...” (Срђан

* Редовни професор на Факултету драмских умјетности на Цетињу.

Јанковић, 1976.) У прошлом вијеку, седамдесетих година, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, у оквиру правописних питања, темељито се бавио питањима транскрипције и адаптације страних имена; ангажовао је најпозваније стручњаке за поједине језике. Сва истраживања су објављена у Радовима Института, *Правописне теме* (Транскрипција и адаптација страних имена) III и IV том. Та истраживања створила су одличну основу за правописну кодификацију – начелну и појединачну. А добро су позната рјешења у важећим, неважећим, или у стидно важећим правописима који покривају, или су покривали, српскохрватско језичко подручје.

Нијесам имао намјеру да се темељитије бавим рјешењима (довољним и мање довољним) у правописима. Овом приликом интересовао сам се резултатима, тј. примјеном досадашњих рјешења, (прије свега у Црној Гори) поготово у гласилима (па и књигама), гласилима која званично имају лекторе. Утисак се формира брзо и лако (у много случајева): Као да нема лектора! Или: Које су то још потребни лектори!? Или: Као да су лектори (лекторисања) давно преживјела ствар! Важна је информација (каква таква!)! А поготово информација која не мора имати вијек дужи од једне ноћи и једног дана. За грешке, или погрешне информације, нико не одговара. Ко данас примјећује „прљав” текст! Али, увијек се појави и бунт као онај педагошки (образовни) моменат: Нико нема право на такву немарност, и сваки треба да сноси озбиљну одговорност! Још једно али, тежа је дрскост у незнању него незнање и немарност, или јавашлук.

Наводим овом приликом само неке примјере. Редовно се догађа, на примјер, да и мени (који се годинама бавим пољским темама) исправе пољско име *Јези* (Jerzy Grotowski) и напишу као да је чешко *Јуржи* (Jiří), истина никад га нису адаптирали у *Ђорђе*, *Ђурађ*, *Јурај* – што би се могло очекивати од неког пуританца. Или: Кад је дошао на власт нови пољски предсједник /или његов брат премијер/ *Качуњски*, спикери су изговарали *Качински* /Кацзински/, – ц и з као два гласа, или *Штокхолм* /Штокхолм/ исправљају у *Стокхолм*.

Руски назив *Кишинџ* у гласилима сусрећемо као *Кишинџев* (вјероватно поводећи се за руским писмом), а и како би требало Кишинџов; даље: *Ољег* и *Олег* (чешће је Олег, и код нас сусретано име преузето из руског језика). Итд.

Велику неуједначеност сусрећемо и у преузимању и адаптирању имена из сусједног језика албанског. (И даље је проблем писања имена давно преузетих и новопреузетих). Албански назив *Vlorë* давно је

преузет преко италијанског језика, а данас кад се преузима из директног контакта, сусрећемо као *Вљора*. Ако би се ишло далеко, поставило би се и питање назива *Скадар* или *Драч*, албанско *Shkodër, Durrës*, или име националног јунака *Gjergj Kastrioti Skënderbeu*, у нашој традицији познат као *Скендербег* (Ђурађ Кастриот Скендербег). Итд.

Мађарски назив *Debrecen* сусреће се као *Дебрецен* и *Дебрецин* (дебрецинска паприка); потпуно је преовладао мађарски назив *Балатон* (некад знан као Блатно језеро). Још доминира *Будимпешта*, понекад се појави (у неким синтагмама) *Буданест*, према мађарском оригиналу, али треба имати на уму да је у мађарском језику *с* – наше *ш*, а *сз* – наше *с*. Итд.

Некада смо (вијековима) арапске и иранске, као и турске, називе преузимали само (изузимајући спорадичне случајеве) преко турскоосманског језика, а данас се промијенила ситуација захваљујући директним контактима. Оно што је наслеђе требало би сачувати као наслеђе (иранско: *Šahrzād* – наше *Шехерезада*, *Sohrāb*, наше *Сухраб*; арапско: *Al-Quwayt* – наше *Кувajt*, *Nuwayra*, наше *Нуира*; турско: *Ağri* – наше *Арапат*, *Babialı* – наше *Висока Порта* итд), а све остало адаптирати према садашњим принципима поштујући изворне облике и могућности прилагођавања.

Кинеске називе смо, такође, некада адаптирали преко неког посредника, а данас смо у директним контактима са тим великим народом и његовом великом културом и самим тим ситуација се мијења. Ипак, све што је раније усвојено треба сачувати: *Zhina* (кинеско *Ч-на*, *Ц-на*) – наше *Кина*, *Hoang ho* – наше *Жута ријека*, затим наше *Пекинг*, *Шангај*, *Хонг Конг*, *Конфучије*, *Менџије* итд.

Слична је ситуација и са јапанским називима. Преузимали смо их претежно преко енглеског језика. Тако смо, како тврде стручњаци, ушли у „карактеристичне грешке”, имамо називе са *ч* према енглеском *ch* умјесто јапанског *h* што је нама ближе: *Хитачи*, *Кочи*; исто је и у односу *и*: *h* /према енглеском *j* (*и*): *Фуџијама* (требало је да буде *Фуђијама*), топоним, али се сусреће и *Планина Фуџијама*, а не би требало овако писати јер на јапанском језику *јама* је *планина*, значи *планина Фуџи* (*Фуђи*). Итд. Итд.

Као што је познато, наслијеђена је двострука пракса на српскохрватском језичком простору, с обзиром на два писма, а названа фонетском и етимолошком (фонетским и етимолошким правописом). У ћирилици је неминовно било адаптирање (*Шилер*, *Черчил*, *Малро*, *Тадеуш*), а у латиници су остајали изворни облици (*Schiller*, *Churchill*, *Malraux*, *Tade-*

usz). Итд. Некада се и типично пољско име *Tadeusz* (јунак Мицкјевичева истоименог дјела *Pan Tadeusz*) адаптирало (преводило) у XIX вијеку као *Господин Тадија*. Многа лична имена (из истог извора или исте семантике) од језика до језика данас имају посебан лик: њемачко *Georg*, француско *George* (Жорж), енглеско *Georg* (Џо : ц) руско *Јуриј*, *Георгиј*, наше *Ђорђе*, *Ђорђије*, *Ђуро*, *Ђурађ*, *Јурај*, *Јуре* итд. Или: лат. *Leo*, фран. *Leon*, рус. *Лев*, турско *Arslan*, перс. *Šir*. Итд.

Чување наслијеђеног (поштовање континуитета – како би рекао Митар Пешикан) мора да се трајно одржи, без обзира на то да ли је неки назив преузет из неког језика директно адаптирањем или преко неког посредника: *Рим* (Roma), *Напуљ* (Napoli), *Сицилија* (Sičilija), *Будимпешта* (Budapeszt), Беч, (Wien), или: *Пекинг* (Be(j)ging), *Мао Це Тунг* (Мао Dže Dung), *Мароко* (Magrib), *Индија* (Bharat). И да ли је могуће одступање, дозвољавајући дублетне облике (наслијеђене преко неког посредника и новије као резултат директног контакта), на примјер: *Штокхолм* (преко посредника) и данас све чешће *Стокхолм* према изворном *Stockholm*, из директних веза!? Све чешћа су ремећења, а вјероватно ће их све више да буде из више разлога: један може да буде ојачана директна веза без посредника; или, из оскудног познавања (знања), а поготово кад је у питању ономастика нама далеких земаља (прије свега Истока).

Слиједећи раније устаљене тврдње да сваки језик из кога се преузимају имена проблем је за себе, и даље се то мора имати у виду и на том мосту изнаћи рјешења, а не укључивати трећи језик као посредника. Преузимање преко посредника ствара много проблема и тешко кад доводи до трајнијег рјешења.

Велике проблеме у пракси, на примјер, ствара и транскрибовање енглеских имена (или имена преузиманих преко енглеског језика), поготово што данас имамо наглашену доминацију енглеског језика – као језика свјетске комуникације и као језика посредника. Многа енглеска имена преузета су давно и имају свој лик у нашем језику: *Лондон*, *Чикаго*, а према данас важећим принципима морала би имати облик: *Ланден*, *Шикагоу*. То што је давно устаљено вјероватно неће бити ремећење и даље.

Таква рјешења се у науци називају „традиционални домаћи еквивалент“, „домаћи еквивалент“, руско „традиционално написаније“.

Јављају се, не ријетко, питања чему дати статус традиционалног домаћег еквивалента (или га нема уопште): *Мак* или *Мек* (Мас – слога којим почињу шкотска презимена).

Али, проблеме стварају имена и називи који се рјеђе јављају. Један од познатих англиста (Мидхад Риђановић, у раду: *Адаптација и транскрипција имена из енглеског језика*, Правописне теме IV. Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Сарајево 1979, стр. 199 – 219) каже: „Наш посао отежава и једна типично англосаксонска појава у области језика а то је непостојање официјелног језичког стандарда ни у Великој Британији ни у САД, па ни у другим земљама у којима се говори енглески језик. /...../ Разлог томе је донекле и непостојање фиксног односа графије и изговора, па није риједак случај да се нека ријеч може изговорити, унутар исте варијанте, на два, три или више разних начина, а да нико не зна који је „прави (лан) начин! (постоје у енглеском и писане ријечи које нико не зна да изговори једноставно зато што се – никад не изговарају!)”

Транскрипција и адаптација, у доброј мјери као трајно отворена питања, никако не могу бити рутински поступци, а поготово не смију бити препуштени нестручњацима.

Овдје се намеће и поштовање аспекта међународне стандардизације, посебно географских назива.

Nenad VUKOVIĆ

OPEN ISSUES OF TRANSCRIPTION AND ADAPTATION OF FOREIGN NAMEN

Summary

Today, the cultures which are not directly related, small cultures and small languages (but not only the small ones) can come into direct contact. Besides, the decisions made and spread by big intermediaries big languages and cultures (European languages in our case) – are being challenged. Today, we can talk about „authentic exchange of names and terms”. Also, the question of international standardization (geographical names in particular) directly arises from this.

Transcription and adaptation as permanently open issues, can by no means be routine procedures nor can be left to laymen.

